

Frisch – at være eller ikke være?

AF
NIELS THOMSEN

Niels Finn Christiansens biografi af Hartvig Frisch er en god bog.¹ Den er instruktiv, ordentligt dokumenteret, balanceret i sine vurderinger, sober og velskrevet, så den både tilbyder lødig lettilgængelig læsning til en kulturelt og politisk interesseret offentlighed og fremlægger ny viden om en særpræget skikkelse i vort lands nyere historie.

Alligevel er det ikke nogen stor disputats – det mærkes, at den oprindelig heller ikke var skrevet som sådan. Bogens forskningsmæssige bidrag er beskedent – mens både forordningen, traditionen og et rimeligt hensyn til fagets kvalitetsudvikling forudsætter, at disputatser yder et væsentligt originalt bidrag til belysning af et vanskeligt og videnskabeligt centralt emne. Det vil i dette tilfælde sige viden og forståelse af begivenhedsforløb, tanker og strukturer i dansk politisk historie gennem perioden 1930-1950 – inklusive fremdragelse og selvstændig diskussion af synsvinkler, metoder og materialer til løsning af en sådan opgave. Men her fremlægges kun nuanceringer af begrænset rækkevidde og konklusivitet.

Biografier kan give værdifulde bidrag også til videnskabelig historieforskning. Men inddragelsen af personrettede og »intime« momenter i biografien må ske ud fra en klar og direkte linje til deres værdi for forskningsbidragets bærende problemstilling. For en politisk biografi som den foreliggende drejer det sig altså om at fremdrage og vurdere de faktorer i hovedpersonens karakter, baggrund og omgivelser, som kan medvirke til at forklare hans meninger og gerninger i dansk politik i videste forstand.

Også disputatser har i de seneste år, hvor biografien har været *in* hos både forlæggere, anmeldere og alment interesserede læsere, forsyndet sig mod dette minimumskrav til videnskabelig metode. Det er sket ved

¹ Artiklen gengiver i udbygget form min opposition ex auditorio ved forsvaret den 4. marts 1999.

en videnskabeligt set kritik- og planløs inddragelse af privatlivsinformation, som søges legitimeret med hovedpersonens betydning og berømmelse men ikke nævneværdigt bidrager til forståelse af denne indsats. Foruden Birgitte Possings kultiverede, men introverte bog om Nathalie Zahle, må man her nævne videnskabshistorikeren Thomas Söderqvists disputats »Hvilken kamp for at undslippe. En biografi om immunologen og nobelpristageren Niels Kaj Jerne« (Kbh. 1998). Både den populariserede sammenfatning af udviklingen i den store mands forskning og den kliniske kortlægning af hans ikke særligt sympatiske personlighed og hans trivielt skandaløse privatliv er dygtigt og vederhæftigt udforsket. Men man får ikke på noget væsentligt punkt etableret en solid sammenhæng mellem de to størrelser. Og det var jo det, det skulle handle om.

Sammenlignet hermed har NFC holdt balancen godt. Alt i alt er han hverken forfaldet til utidig d.v.s. irrelevant krænkelser af privatlivets fred – eller til løsgægt gæsteri, som er en anden nærliggende risiko, idet de fleste historikere i mangel af regulær psykologisk kundskab let ender i trivialitet og tidsspilde. Hans bemærkninger om problemet (s. 62-69 i anhanget) er på linje med de »puritanske« arbejdsprincipper, jeg selv tidligere har fremlagt i HT og refereret ovenfor. Og sammenkoblingen af Frischs forskning i Antikkens idéhistorie med hans tænkning og virke som nutidsskribent og politiker forekommer mig at være både forstandigt formuleret og givtig for forståelse af mandens reaktioner.

Når jeg alligevel må mene, at lidt for meget *small talk* er kommet med, skyldes det, at vigtige dele af Hartvig Frischs liv og virke klart nok kunne behøve flere af forfatterens kræfter og flere af værkets små 450 tryksider. Praktisk forklares dette som nævnt derved, at værkets hoveddel blev søsat og formet som andet led i Chr. Ejlers forlags serie af nyere politikerbiografier (1. bind med 352 sider udsendt i 1993) og først nu i år suppleret med et kortere 2. bind (96 s.) om Frisch som politisk ordfører 1935-40, der skulle gøre helheden værdig til forsvar for doktorgraden i historie. Også bogens 1. bind er forsvarligt dokumenteret og rimeligt argumenteret, men dets ambitionsniveau er trods alt begrænset, og selv med den senere tilbygning fremstår helheden med lakuner i forståelsen af denne sammensatte og velartikulerede personlighedsrolle og indflydelse. Der savnes klare, velargumenterede hypoteser, som forbinder manden med begivenheder og forhold i dansk politik og politisk tænkning i den nævnte periode – og allerede derfor savnes også klare konklusioner.

Interessant er skildringen af 20ernes venstregående studentermiljø, der var Frischs første politiske arena, hvorfra han ret hurtigt etablere-

des som kultureddaktør ved Socialdemokratiets hovedorgan og snart blev indvalgt i folketinget allerede som 33-årig i 1926. Man værdsætter påvisningen af Frischs udvikling bort fra marxistisk determinisme hen mod troen på en bredere politisk kultur- og viljedannelse – og forstår dette bl.a. som frugt af arbejdet med værket om Europas Kulturhistorie (der udkom 1928). Men man savner en præcisering af partiets og Frischs holdning til kommunismens etablering og praksis her midt og sidst i 20erne – hvor al frihed blev kvalt, mens Stalin ret ubesværet tiltvang sig fuldstændig magt over både Sovjetsamfundet og verdenskommunismen. Der var behov for at analysere Frischs og hans partifællers faktiske stilling til den marxistiske ideologi og historietolkning, der allerede da unægtelig var kommet den danske arbejderbevægelse på lang afstand, men dog fik lov til at stå officielt uantastet i bevægelsens program (af 1913), i partiinterne skrifter og i 1. maj-veltales mange år endnu. Marx blev endnu længe omtalt med ærefrygt som bevægelsens profet og dens videnskabelige autoritet.

Man fik vænnet sig til at leve i et ideologisk bigami. Det havde nok eksisteret, siden man ved århundredeskiftet tog klar afstand fra revisionismens teori og knæsatte dens praksis gennem Septemberforliget og alliancen med de radikale. Men fra 1916/18 og specielt 1924 antog bigamiet næsten barokt skamløse dimensioner. Om nogen må Hartvig Frisch have været aktiv og medansvarlig for denne tvetydighed. Både forstenede »kustoder« og kyniske agitatorer tillagde vel kun disse forenkledede klassekampsparoler værdi som mobiliseringsværktøj, men de holdt jo samtidig liv i pseudorevolutionære statsfjendtlige forestillinger hos politiske og faglige ungdomsgrupper – og de blokerede under alle omstændigheder længe for en frugtbar fremadrettet teori-udvikling. Hvad gjorde og mente Frisch med dette bigami – eller rettere sagt, hvordan forsvarede man det, og hvad gjorde man for at skabe og udbrede en mere virkelighedsnær ideologi med basis i den konkret førte økonomisk-sociale politik? Bagved lå jo også den gryende erkendelse, at byernes arbejderklasse i snæver forstand alligevel aldrig ville komme til at udgøre vælgernes flertal – og at netop flertalsstyret nu for alvor havde slået rod i næsten hele den jævne befolkning.

Med sine dybe og brede kundskaber om socialismens historie kunne og burde NFC have opstillet og grundigt belyst dette væsentlige generelle problem, som Claus Brylids disputats »Den demokratiske socialismes gennembrudsår« (1992) jo kun dækkede frem til »natkongressen« i 1916 og vel heller ikke konfronterede helt direkte. Det bliver ikke til så meget her i Frisch-biografien, hvor en glidende fremadskridende fortællingskrav har fået overvægt i konsekvens af publikationens karakter.

I sit »anhang« om Frisch som politisk ordfører 1935-40 har forf. tilmed valgt helt at samle sig om udenrigspolitikken, så vi næsten intet hører til ordførertalernes døgnpolitiske polemik på de andre emner, der helt dominerede dansk politik.

En hastig gennemgang af Rigsdagsårbogen har fortalt mig, at statsministeren i de nævnte år kun brugte 5-10% af sin årlige åbningstale på forsvars- og udenrigspolitik. De politiske ordførere synes at have valgt samme fordeling, også Frisch, selvom han rakte noget videre ud. Bogen siger korrekt, men ganske kort, at Frisch talte pænt om plan- og reguleringsøkonomi, men op på et ideologisk niveau kommer vi ikke. Talen om »kapitalismens dødstime« (7. marts 1939) synes nærmest at have været en svipser – uden grund i partiets netop vedtagne program og linje ved denne tid (som jeg har oplyst i bogen »Industri, stat og samfund 1870-1939« kap. 16 og 13). Det var snarere socialismen i klassisk forstand, der ved denne tid kunne ane »dødsklodderne« i det fjerne, selvom statens indblanding her op til krigen naturligvis igen var i stærk vækst. Da den 1944/45 igen stak piben frem – åbenlyst for at bekæmpe kommunisterne – var det i en reelt uigenkendelig skikkelse og kun for en kort bemærkning. Partiets ledelse og dets økonomer med undtagelse af enegænger Niels Lindberg vidste ved denne tid godt, at Danmarks og arbejdernes velstand forudsatte stort internationalt varebytte og ikke kunne nås ved 30ernes nationale afspærringspolitik.

Uden denne dimension er det svært at finde den politiske hovedlinje både i partiets og dets ordførers udtalelser. Det er selvfølgelig også rigtigt, at økonomien ikke var Hartvig Frischs bord, men spørgsmålet er så, om han overhovedet havde sit eget bord eller reelt bare den rolle som »his master's voice«, som forgænger Hans Nielsens kolleger i pressen elskværdigt havde tillagt denne. Ifølge NFC fik Hartvig Frisch efter ni års beskeden placering som politisk *back-bencher* posten som partiets politiske ordfører ved en slags ungdomsrevolte fra de ret mange nye medlemmer i folketingsgruppen efter 1935-valget, men også fordi Stauning billigede de nye nationale og mere forsvarsrettede stemninger i partiet. Frisch skulle altså nu stå for en ny linje på sikkerhedspolitikens område. Påstanden er ikke uden grundlag, men må suppleres med væsentlige modifikationer.

Sikkert er det, at Frisch havde skabt sig en ny platform ved udsendelsen af den inspirerede, velunderbyggede og enestående relevante debatbog »Pest over Europa«, der brød staven over alle tidens tre store nye totalitære bevægelser – med forklaring og understregning af deres fælles grundlag i sociale og kulturelle strukturskift og i massepsykologien. Den stærke og levende analyse af omvæltningerne i folkenes politi-

ske reaktioner og ideologier fyldte et tomrum i danskernes omverdensbillede og leverede et uafviseligt centralt budskab med understregning af det parlamentariske demokratis værdier, ibårne problemer og pligt til selvforsvar. NFC rapporterer denne litterære bedrift med en vis kulde, da han ikke rigtigt vil godkende det rimelige i at skære de tre slags pest over én kam. Selv er jeg lidt mere usikker på originaliteten i den faglige præstation – den svenske politolog Herbert Tingsten havde i den forudgående vinter udsendt værket »Demokratins seger og kris«, (som bind 1 i »Vår egen tids historia«), der meddelte en meget stor del af samme information og indsigt som Frischs bog.

Men jeg anser »Pest over Europa« for Frischs største positive bidrag til vort samfunds politisk-kulturelle udvikling og til 30ernes historie. Den blev en *eye opener* for en yngre generation af socialdemokrater, og da den tillige med lovord var tilegnet landsfader Stauning på dennes 60 årsdag i oktober 1933, fik den betydning for Frischs politiske position. Men realpolitisk set var der jo også tale om en tidsbestemt debatbog udsendt på et tidspunkt, da truslen fra de tre centrale diktaturstater lå i kup og opstande (som naziangrebet mod Dolfuss i Østrig 1934), mens de tre demokratiske sejrherrenationer (England, Frankrig og USA) stadig havde et stort potentielt overtag i militær forstand.

Situationen var reelt ved at skifte allerede to år senere, da Stauning vandt sin store valgsejr (oktober 1935). Nok kan det tydes som et signal, at forfatteren til »Pest over Europa« da blev valgt til det største regeringspartis politiske ordfører – men skiftet havde jo også andre grunde og mål. Stauning var stærkt på vej til at udskifte alle sine jævnaldrende fra de centrale poster i regering og parti – Borgbjerg, Hauge, Laust Rasmussen, Friis-Skotte m.fl. – og de gled i baggrunden omend uvilligt, da formandens vilje nu var lov i disse sager. Hans Nielsen var med i denne række, netop fyldt 66 og meget ivrig efter at overtage det vellønnede job som direktør i Hypotekbanken efter Niels Fisker, som nu skulle være minister. Der var mange nye medlemmer i den nu 95 mand store socialdemokratiske rigsdagsgruppe (heraf 68 i folketing og 27 i det snart dødsdømte landsting). Og den glimrede tilmed historisk set ved at rumme færre medlemmer med højere uddannelse end ellers registreret af noget større parti på Danmarks Rigsdag før eller senere: kun 9% havde taget eksamen ved universitetet, kun 10% ved seminarier eller læreanstalter (jfr. min artikel »Folkerepræsentationen – spejl eller vejviser?« Festskrift til Dronningen 1997).

Når Stauning nu selv ville forny partiets første geled, og når man dengang altid lod nyvalgte vente et par perioder, var der faktisk meget begrænsede valgmuligheder. Desuden var fire af dem, der hidtil havde

anført den socialdemokratiske rigsdagsgruppe i »storpoltiken« nu blevet ministre – foruden to landstingsmænd (Ludvig Christensen og Johs. Hansen) den økonomisk-politiske forhandler Niels Fisker og partiets viceformand og Staunings forventede kronprins, Alsing Andersen, der nok var partiveteran, men også ligesom Frisch akademiker og ligesom han kun 42 år, havde været folketingsgruppens formand, politiske ordfører og ekspert i internationale sager. Uanset ændringer i den internationale situation og de nye stemninger i dele af Socialdemokratiet – som Alsing også tildels kunne udtrykke – var det trekantten Munch-Stauning-Asling, der tegnede landets sikkerhedspolitik med rygdækning i en regering, der havde fast flertal i folketinget, fra 1936 også i landstinget.

Men Alsing skulle jo have en efterfølger, der ligesom han forstod stormagternes forhold og deres sprog. Så man væk fra både nyvalgte og aldrende medlemmer, var der nærmest ikke andre at pege på end Frisch – så valget bør næppe tilskrives det i bogen omtalte ungdomsoprør. Et sådant nævnes heller ikke i den nyvalgte og udenrigspolitisk interesserede Holger Eriksens her uomtalte erindringer (1986), hvis titel »Socialdemokrat og rebel« indirekte fortæller mere om de muligheder, man på den tid tiltroede den slags umodenhed. Ledelsen sad tungt på partiet. Frisch havde ikke haft nævneværdigt albuem for en ny politisk linje, selv med sin berømte bog og velvilje hos Stauning. Gruppens bestyrelse, hvor Frisch nu blev formand, omfattede også forsvars-, finans- og statsministrene – foruden fem andre sværvægttere, hvoraf næstformanden Fr. Andersen var ordfører i de parlamentarisk centrale sager, nemlig erhvervs- og socialpolitikken.

Det var da kun officielt Frisch, som herefter talte på partiets vegne – ganske som tilfældet har været for de fleste regeringspartiordførere før og efter 1935. Det havde vel også været en opgave for denne bog at klarlægge, hvordan Stauning sikrede sig kontrol på dette punkt – med skriftlig eller mundtlig instruks, forhåndsgodkendelse eller osmotisk relation? Vi ved det ikke – kun at den fulde overensstemmelse først synes at have været problematiseret under Frischs sidste år i rollen, efter at Stauning i 1939 havde fået valgt den 35-årige Hans Hedtoft til efterfølger som partiets »forretningsfører« (formand) og som sin egentlige arvtager foran Alsing og andre muligheder. Var Frisch en af de forbigående? NFC er ikke helt klar på dette punkt, se side 170ff, og side 9 i anhanget, hvor han (såre fornuftigt) har inddraget den garvede radikale skribent og landstingsmand Gunnar Fog-Petersens funderinger herom (i kollektivbiografien »Vor Regering og Rigsdag« 1938). Måske skulle han ved samme lejlighed have omtalt denne bogs karakteristik af

Alsing: »Mellem de yngre Socialdemokrater er han blandt dem, der har de bedste Betingelser for at holde sammen på den store og brogede Skare ... Og hans nære Tilknytning til Brødreparterne i andre Lande, hans internationale Forbindelser og hans Sprogkundskaber i Forbindelse med hans betydelige politiske Evner og sikre Vurdering af en Situation, hvilket nu ved Forsvarslovenes Gennemførelse blev aabenbar for mange, vil gøre ham egnet til i Fremtiden at indtage de højeste for Partiet, og for Landet mest betydningsfulde Stillinger« (s. 59). Kun som politisk taler sættes Frisch her foran, endda lidt perfid krydret med omtale af denne åndsyrstes »Umage for at tilegne sig Arbejdernes Tankegang; selv i de ydre former, i Hverdagens Snit og Tone...«

Det var som ovenfor hævdet heller ikke Frisch, der reformerede forsvarspolitikken. Han blev formand for forsvarsudvalget, som forberedte de minimale tekniske ændringer af hær og flåde i 1937 – men posten som ordfører for Socialdemokratiet i folketingets debat om sagen gav man den gamle provinsredaktør J.P. Larsen, der »med Takt og forsigtig Behændighed« styrede forslagene igennem, idet han betonedede, at der ikke var sket nogen ændring i partiets grundsyn og ikke foreslået noget, som kunne »begrunde Haabet om store Rustninger«. Med eller uden glæde hos Hartvig Frisch og Hans Hedtoft var dette sagens realitet.

Spørgsmålet er kun, om det da bare var P. Munch, der afgjorde denne sag og i forlængelse heraf holdt den lave danske profil over for aksemagternes aggression – logisk kulminerende med den dansk-tyske ikke-angrebspagt i sommeren 1939 og landets modstandsløse accept af den tyske besættelse den 9. April 1940. Denne påstand er kernen i det »Pro Memoria«, som Frisch på denne skæbnsvangre dag udformede som en slags personlig kommentar i forlængelse af hans referat af partiledermødet dagen før – og som NFC her fortjenstfuldt har optrykt in extenso (s. 71-75 i anhanget). P. Munch og hans radikale meningsfæller udlægges, ja hånes her som de egentlige skabere og ansvarlige for den førte politik. Dette skønt anklagerne mod denne i sidste ende tørner imod Frischs underliggende erkendelse af, at han i grunden ikke kan pege på nogen anden politik, kun af hjertet ønsker, at man havde sendt lidt andre signaler, mens tid var. Det minder stærkt om omkvædet i en vistnok dengang kendt revyvisse, der om P. Munch kunne have lydt »det er ikke det, at han ikke blev vred, nej – det var måden, altså, han ikke blev vred på«.

Hen ad vejen lader Frisch helt fra 20'erne en fjendtlig bemærkning falde vendt mod Det radikale Venstre, men tilsyneladende mere gående på form end på substans. Som når han udtaler sin foragt over et parti, som forener bløjet pacifisme med bondsk nærighed à la Hørup.

P. Munchs Erindringer (bind 6) for perioden 1933-39 noterer ingen nævneværdige forskelle i realpolitisk henseende, hverken ved debatterne i folketinget eller når de mødtes under Folkeforbundets møder. Frisch erindrer selv i »pro memoria«, at han under lange samtaler med Munch og Scavenius i Genève 1936 opnåede fuld indsigt i deres politik – men hverken han eller Munch fortæller, hvordan Frisch for alvor imødegik denne politik. Han kunne tale lidt »bittert« om Folkeforbundets afmagt, men konkret arbejdede han bare for en plan om at få organiseret propaganda mod krig i Folkeforbundsregi, hvilket Munch også gerne støttede.

Munch fik ihvertfald det indtryk, at Frisch hver gang støttede hans politik – fra afvisningen af små landes pligt til at deltage i kollektive Folkeforbundssaktioner mod Italien 1935-36 til Ikke-angrebspagten 1939. Frisch udtrykte sig nok i en mere positiv tone om nordisk forsvarssamarbejde end Munch, der hovedrystende henviste til sine erfaringer som forsvarsminister 1913-20, men mere blev det ikke til. Og principielt afviste Frisch Aksel Larsens ønske om at få brede debatter om udenrigspolitikken – »der en ingen Interesse i Ord fremsat i parlamentariske Forsamlinger, naar de ikke peger paa det ene Maal at øve indflydelse paa de Ting, man taler om« (Folketingstidende 4.5.1937, citeret efter Ole Karup Pedersens disputats »Udenrigsminister P. Munchs opfattelse af Danmarks stilling i international politik« (1970). Et råd om ikke at tirre aggressive stormagter med uneutral tale, helt i P. Munchs ånd.

En anden side af »Pro memoriets« oprør mod den politik, Frisch selv når det kom til stykket var medansvarlig for – og som han senere forsvarede tappert og godt både før og efter besættelsestiden – er den påstand, at han ikke tidligere havde forstået Staunings holdning som reelt identisk med P. Munchs. Den rummer det mulige forsvar for Frischs egen linje som en afventen i begrundet håb om, at Stauning siden ved lejlighed ville slå ind på en mere »viril« sikkerhedspolitik (- det ord, Frisch selv senere hæftede på modstandsbevægelsen). Det er da naturligvis en påstand, der burde efterprøves til bunds, men det ikke sket fuldtud. NFC burde have undret sig over, at Frisch ikke anstrengte sig mere for at skaffe den viden om Staunings egentlige mening, som denne ikke selv meddelte. Og han har ikke rigtigt fået udnyttet oplysningerne i Viggo Sjøqvists biografi »Peter Munch«. Her får vi – ligesom hos Kaarsted – at vide, at det snævre forsvarsudvalg i 1935 blev sammensat af ministeriets vigtigste medlemmer – men ikke at der faktisk var fire medlemmer: Foruden Stauning, Munch og Alsing Andersen også H.P. Hansen, som dels var finansminister (man tænkte åbenlyst også i økonomiske baner), og dels på partikongressen i 1932 faktisk som »pacifist«

à la Laust Rasmussen havde modarbejdet tendenserne til en ny forsvarspolitik (som oplyst af Holger Eriksen i Pressehistorisk årbog 1966 s. 74).

Påstanden om, at det var hensynet til regeringssamarbejdets fortsættelse, som jordede tanken om en ny politik, er altså nok problematisk. Sådan må man også tolke det, når Stauning på et gruppemøde ifølge NFCs citat (anhang s. 31) sagde »Vor sydlige Nabo er nu en ganske anden end før ... Livets Realiteter maa vi bøje os for«. Lysklart træder dette frem med Sjøqvists oplysning i fornævnte bog (s. 200), som NFC ikke meddeler. Her står der, at den mand, Stauning i 1935 overvejede at indsætte som afløser for Munch, var Erik Scavenius (jfr. dennes bemærkning i hans bog »Forhandlingspolitikken under besættelsen« 1948, s. 49). Scavenius stod allerede dengang i endnu højere grad end Munch for en tyskorienteret udenrigspolitik. Scavenius' fortolkning af landets udenrigspolitiske situation peger på den tysk-britiske flådeoverenskomst i 1935 som den definitive besegling af Danmarks plads i Tyskland vold. Tiden arbejdede tydeligvis videre i den retning. Uantastet og ustraffet kunne tyskerne i 1936 genbesætte Rhinlandet, italienerne underkuede abessinerne med giftgas, og sammen kunne de bevæbne fascistoprøret i Spanien.

Det må altså konstateres, at der var andre grunde end hensynet til regeringssamarbejdet, som i 1936 fik Stauning til at understøtte det nævnte ministerudvalgs konklusion: at Danmark kun skulle forsøge at afvise militær invasion udefra »hvor mulighed for sådan afvisning måtte foreligge« – og at man måtte afpasse forsvaret efter denne opgave. Der var allerede gået lang tid siden »Pest over Europa« udkom i 1933, da faren fra diktaturstaterne nok til en vis grad kunne siges at ligge i statskup og gadevold (som angrebet mod Dolfuss' Østrig i 1934). Nu var det en hastigt voksende og nærværende militær overmagt, man stod overfor – samt splittelse og passivitet fra de demokratiske stater.

Man må spørge, om Frisch på dette grundlag reelt kunne have andre forestillinger om Staunings syn på dansk sikkerhedspolitik, end den han gav udtryk for? Nej, det kunne han faktisk ikke. Og i så fald må Frischs »Pro Memoria« tolkes som et fortvivlet personligt forsøg på at frasige sig skyld og medansvar for en politik, der ikke reelt lod sig forlige med tanker om demokratiets pligt til at værne sin frihed og menneskerettighederne efter bedste evne. Forsøget på at lade P. Munch og Stauning alene bære ansvaret var ikke pynteligt – men det blev jo heller aldrig sat på tryk af forfatteren selv. Mest minder det mig om det forpinte halvkvalte udråb, som er ytret af tvivlrådige og magtesløse danskere i samme umulige valgssituation som Hamlets på Kronborg.

I sin lille populære oversigt »Danmark gennem 25 Aar 1912-1937«

(udgivet af AOF på Fremad) roste Frisch højlydt Kongens og regeringens ansvarlige og realpolitiske svar på Tysklands krav om mineudlægning i de danske bæltter – et klart »ja«, fordi man, som Kongen sagde »ikke kunde spille Va Banque med sit land«. Hvorved »den bevægede 5. August vil vedblive at være en af de store historiske Dage i vort Lands Historie« (s. 14f). Læseren må vel slutte, at regeringen efter Frischs mening også må sige »ja«, hvis Tyskland igen stillede krav til os under en krig. Dette svarer også til den meget korte omtale af sikkerhedspolitikken i 1937: »Ved Forsvarslovene enedes Regeringspartierne om en noget formindsket, men til Gengæld moderniseret og redelig Militærordning, der sikrer de nødvendige Midler til de Bevogtningsopgaver, som vore Neutralitets- og Folkeforbundsforpligtelser paalægger os« (s. 43). Det er vel snarere P. Munch end Holger Danske, der taler her?

»... som Dansk er han Socialdemokrat, Staunings Mand, Tilhænger af Samarbejdet med Det radikale Venstre, praktisk Politiker, Evolutionsmand, ivrig for at udbygge det danske Demokrati ...« skrev Fog-Petersen i 1938 om Frisch. Men denne berømte og beundrede 45-årige folketingsmand og skribent var ikke blot en akademiker, som havde rendt hornene af sig. Han var faktisk mere sammensat end de fleste i holdninger og personlighed. I 30'erne stødte hans dommedagsvarsel for demokratisk selvforsvar sammen med realpolitikens indlysende krav; under krigen førte hans lære om det humane retssamfunds ikke-voldsetik praktisk til passivitet mod voldsherredømmet; og tilsidst gled internationalistisk idealisme over i frygten for at sætte skel mellem Sovjetblokken og de frie staters samling omkring NATO. Hvor sammensat hans holdning kunne være, ser man af Holger Eriksens oplysning i hans førnævnte erindringer (s. 185), at Frisch ikke blot havde afvist Frode Jakobsens opfordring til at indgå i den halvlige organisation »Ringen« – men også henvist ham til andre, bl.a. Eriksen selv!

Ved sin tidlige død som 57-årig havde den højt begavede, belæste og velartikulerede forfatter af »Pest over Europa« da vel som politisk beslutningstager egentlig kun præget sin eftertid med én eneste sag – nemlig retskrivningsreformen, og den var sådan set ikke engang helt hans egen (se disputatsen s. 295). Frisch bidrog faktisk endda meget lidt til at afhjælpe de økonomiske trængsler for universitetet, hvis forskning og undervisning netop da løb ind i en flerårig stagnation (se mit afsnit i »Københavns Universitet 1479-1979« bd. III).

Med en bred skildring af Frischs liv, miljø, skribentvirksomhed og politiske karriere har Niels Finn Christiansens biografi suppleret litteraturen om dansk politik gennem 20 år. Han har gjort det med god

kundskab, balanceret dømmekraft og fint afvejet samspil mellem komponenterne, bl.a. Frischs forskning i antikkens filosofi og hans stilling til besættelsestid og frihedskamp. Men emnets muligheder er langtfra udtømt.